

BOEKBESPREKINGEN

Becker, Uwe (red.), *Maatschappij, Macht, Nederlandse Politiek. Een inleiding in de politieke wetenschap*, Het Spinhuis, Amsterdam, 1993.

Becker, Uwe (red.), *Nederlandse Politiek in Historisch en Vergelijkend Perspectief*, Het Spinhuis, Amsterdam, 1993.

Tromp, Bart, *De Wetenschap der Politiek. Verkenningen*, DSWO-Press, Leiden, 1995 (tweede en herziene druk).

Een ideale inleiding tot een vakgebied bestaat niet. Of beter: er bestaan evenveel ideale inleidingen als er docenten zijn. Wie les geeft, heeft zijn of haar stokpaardjes. Studenten kunnen daarvan meespreken. Voor de docent in kwestie gaat het daarbij uiteraard niet om eigenzinnige voorkeuren, maar zonder meer om cruciale vraagstukken uit het vakgebied. Toehoorders durven daarover nogal eens van mening verschillen. Iemands heilige koe is al gauw andermans zwart schaap, om nog even bij de dieren te blijven. Dat is één reden waarom wie zelf in het onderwijs staat, zich zo sceptisch verhoudt tegenover handboeken en inleidingen tot het vak. Een andere reden is dat er binnen de meeste disciplines nogal wat discussie en onduidelijkheid bestaat over wat nu eigenlijk tot de harde kern van het vak behoort en hoe je mensen het best met die harde kern vertrouwd maakt. Moet je, bij wijze van kennismaking, vooral een bondig overzicht geven van wat we allemaal weten, zeg maar: de "encyclopedische" aanpak, of tracht je duidelijk te maken wat je nu concreet in de betreffende discipline doet, kortom: de "welkom in de werkplaats"-aanpak. Geef je een overzicht van wat wetenschappers zélf spannend vinden, met het risico dat het nogal esoterisch dreigt te worden, of ga je uit van wat maatschappelijk tot de verbeelding spreekt, met het risico dat de afstand tot de onderzoekspraktijk nogal groot kan worden. Klassieke dilemma's waartussen elke handboekenschrijver zijn weg dient te zoeken.

Politicalologen hadden tot voor kort die problemen niet. Er was nauwelijks aanbod, dus was je blij met wat je kon bijeenprokkelen. Een paar hoofdstukken Hoogerwerf, enkele kernthema's van Van Schendelen en daar moest je het mee doen. Sinds kort kan je je de luxe van kieskeurigheid veroorloven. De afgelopen jaren verschenen, naast een volledig nieuwe editie van de klassieker van Van Schendelen, ondermeer handboeken van Tromp, van Van Deth, van Van Putten en van Becker. Bovendien verschijnen er ook voortdurend nieuwe inleidingen tot deelterreinen zoals de bestuurskunde of de leer der internationale betrekkingen. Dat laatste - het

verzelfstandigingsproces van de kundes - is niet zonder problemen. Wie zich te ver van de hoofdstroom afzondert, verliest op den duur alle contact. In sommige inleidingen tot de bestuurskunde is dat duidelijk merkbaar: nogal wat mensen vinden, afgeschermd in afzonderlijke opleidingen en opgesloten in eigen instituten, voortdurend opnieuw het wiel uit.

Uit dat ruime aanbod van nieuwe handboeken, een greep. Zonder twijfel het meest spannende boek, dat vermoedelijk ook studenten het meest kan entoesiëren, is dat van Bart Tromp. Het is een wonderlijk erudiet boek waarin het evenwicht tussen eigenzinnigheid en volledigheid het dichtst wordt benaderd. Tromp, bekend van meningen over alles en nog wat, is ook thuis in de meest uit elkaar liggende hoeken van het vakgebied. Wetenschapsfilosofie, partijpolitiek, conflictsociologie, ideologie-geschiedenis, theorie der internationale betrekkingen, staatsvormingsprocessen, de wereldsysteem-benadering, vormen evenveel domeinen waarop Tromp zich in de loop der jaren begaf. Op elk van deze - en andere - terreinen vindt Tromp moeiteloos zijn weg en, wat meer is, houdt hij er opmerkelijke en consistente voor- en afkeuren op na. In zijn inleiding tot het vak vindt je dan ook een gelukkig samengaan van de "encyclopedische" en de "werkplaats"-benadering. Enerzijds wordt de lezer vertrouwd gemaakt met de grote namen, de belangrijke discussies, de klassieke benaderingen en de traditionele onderwerpen. Anderzijds wordt de lezer gestimuleerd om al dan niet akkoord te gaan met de vaak spitse oordelen die Tromp ten aanzien van hangende kwesties velt. Wat mij betreft, een uiterst geschikt boek voor de kandidatuursvakken politicologie.

Onder redactie van Uwe Becker verscheen er een inleiding in de politieke wetenschappen en een kennismaking met de vergelijkende politicologie. Twee werken waarin een groot aantal politicologen, het merendeel van de Amsterdamse school, thematisch het vak verkennen. De verschillen met Tromp zijn duidelijk: vooreerst een meer, zeg maar, marxiserende aanpak. Beckers inleiding tot de politieke wetenschappen begint met een hoofdstuk over de sociaal-economische structuren. Het primaat van de onderbouw, dus. Gevolgd door hoofdstukken over sekseverhoudingen en etniciteit. De rest van het boek is een stuk klassieker: beschrijvingen van instituties, politieke partijen en stromingen. Interessant voor studenten is de voortdurende koppeling naar de Nederlandse samenleving en politiek. Minder interessant zijn de - inmiddels achterhaalde - uitvallen naar Lijphart, Schumpeter en Dahl, terwijl de eigenlijke denkbeelden van die moderne klassiekers nauwelijks worden uiteengezet. De auteurs proberen, veel nadrukkelijker dan Tromp, de maatschappelijke relevantie van hun onderwerp in de verf te zetten. Dat lukt, maar gaat zowel ten koste van de diepgang als van de reikwijdte.

Het andere door Becker geredigeerde boek lijkt geenszins aan die euvels. Hier werd voor een zeer originele aanpak gekozen; een inleiding tot de Nederlandse politiek, vanuit een historisch en vergelijkend perspectief. In feite is dit boek uiterst geschikt om na dat van Tromp te gebruiken. De verschillende bijdragen veronderstellen immers een zekere achtergrondkennis, die het andere boek van Becker niet altijd aandraagt. De specificiteit op Nederland gerichte aanpak maakt dat de twee door Becker samengestelde boeken echter niet zo onmiddellijk bruikbaar zijn in de Belgische opleidingen. Het wordt trouwens tijd dat de nieuwe generatie Belgische politicologen samen gaat zitten en nadenkt over een eigen handboek dat aan de verschillende universiteiten zou kunnen

worden gebruikt. Het zou het vakgebied ten zeerste ten goede komen, zo, voorlopig over de grenzen van de universiteiten heen, er enige stroomlijning van de opleidingen zou komen. België, laat staan Vlaanderen, is te klein om er een stuk of tien totaal verschillende basisopleidingen, op na te houden. Maar dat is vermoedelijk mijn stokpaardje.

Patrick Stouthuysen

Hoeksma, Klaas J. & Van der Werf, S., *Sociologie voor de praktijk*, Coutinho, Bussum, 1994.

Het inleidend handboek 'Sociologie voor de praktijk' beoogt (terecht) inzicht bij te brengen in de verhouding 'individu en samenleving'. Een centraal sociologisch begrip doorheen het boek is het begrip macht. Een eerste deel behandelt cultuur en sociaal bewustzijn (inclusief socialisatie). Een tweede deel gaat in op structuur en sociale ongelijkheid. Tenslotte komt sociale verandering en conflict aan bod. Het opzet was een 'praktijgerichte sociologie' voor studenten hoger onderwijs met sociologie als steunvak in het curriculum. De vraag is dan ook of het boek daar een bijdrage toe levert.

In eerste instantie beperkt deze inleiding zich tot een aantal klassieke begrippen die - zonder citatie - overgenomen worden uit ofwel de klassiekers Van Doorn & Lammers of De Jager & Mok. Of zo'n benadering jonge mensen verder brengt dan het werken met concepten is toch maar de vraag. Niet dat centrale sociologische begrippen als rol, positie, institutie ... onbelangrijk zijn om het 'sociale' wat meer socio-logisch te begrijpen, wel is het wellicht belangrijker de grote processen binnen de samenleving te schetsen. Voorbeelden zijn bureaucratisering, rationalisering, structurele differentiatie, individualisering, secularisering etc. Zo wordt naar de praktijk een referentiekader van de sociologie geboden dat wat meer duidelijkheid geeft voor de leek om actuele trends te begrijpen. Het boek blijft bij de klassieke benadering via begrippen als instrumenten.

In tweede instantie is er de vertaling naar de 'praktijk'. Er worden diverse voorbeelden gegeven, dit is positief. Maar (te) vaak worden voorbeelden gegeven in de sfeer van migranten of discriminatie. Niet dat dit niet relevant is, maar er zijn voldoende sociologische themata die de student kunnen boeien voor sociologie. Voorbeelden zijn er uit de sfeer van de sociologie van de arbeid, het welzijnswerk, het gezin, godsdienst en cultuur etc. Zou sociologie niet enerzijds ons 'dagelijkse leven' moeten verduidelijken en problematiseren? Bovendien zijn de voorbeelden typisch 'Hollands', wat het boek voor Vlaanderen ontoegankelijk maakt.

Een derde opmerking is het te zwakke wetenschappelijke gehalte van deze inleiding. De bibliografie is zeer beperkt. De actuele namen binnen de sociologie zijn niet behandeld of verwerkt. Enkele voorbeelden zijn Giddens, Bauman, Maffesoli, Zijderveld, Habermas etc. Zonder moeilijke taal te gebruiken dienen auteurs op zijn minst recente denkbeelden over onze samenleving te verwerken, ook als sociologie maar een inleidende ondersteunende wetenschap is. Misschien is juist dan de uitdaging

nog groter om een 'vertaling' te bieden van het actuele sociologische discours, maar dan begrijpbaar voor mensen die in de praktijk niet kunnen halen uit wat sociologische inzichten. Helaas een gemiste kans.

Erik Henderickx

Kiely, Ray, *Sociology and Development. The impasse and beyond*, Londen, UCL Press, 1995.

De ontwikkelingssociologie verkeert in een impasse. Dat is althans de stelling van Kiely. Het staat effectief buiten kijf dat een bepaald soort denken over de Derde Wereld - hoe moet je overigens de Derde Wereld noemen nu de Tweede, die van het "reëel bestaande socialisme", is verdwenen - in zak en as zit. Dat soort denken is dat van het "tiersmondisme". Een denkschool die altijd meer een kwestie van overtuiging en verontwaardiging, dan van analyse en feitenkennis, is geweest. De basisassumpties van het tiersmondisme zijn eenvoudig. Het zuiden is arm en dat is iemands schuld. Economie is immers een zerosum-situatie: wie iets heeft, heeft dat noodzakelijk ten koste van iemand anders verworven. Armoede in de Derde Wereld is dan ook de keerzijde van rijkdom in de Eerste Wereld. Ongelijke ontwikkeling kan alleen maar betekenen dat er uitbuiting heeft plaatsgevonden. Met andere woorden: het Noorden is schuldig aan de ellende in het Zuiden. Zolang er geen Nieuwe Economische Wereldorde, Rechtvaardige Handel en Eerlijke Prijzen komen, zolang het Noorden niet teruggeeft wat het zich onrechtmatig heeft toegeëigend, blijft het Zuiden arm.

In de echte wereld is inmiddels wel wat veranderd. De ontwikkelingslanden zijn bezig zich te ontwikkelen. Kindersterfte daalt, de levensverwachting stijgt, het onderwijsniveau gaat omhoog. Dat blijkt duidelijk uit de jaarlijkse Human Development rapporten van de VN. Hier en daar loopt ontwikkeling zo'n vaart dat we er in het Noorden bang van worden. Korea, in de vroege jaren zestig niet veel rijker dan Ghana, is vandaag een hooggeïndustrialiseerde natie. Als we het over Zuid-Oost Azië hebben, gaat het al lang niet meer over armoede en neo-kolonialisme, maar over concurrentie en arbeidsplaatsen. Wie oprecht begaan is met de arme mensen uit het Zuiden kan alleen maar tevreden zijn. Tiersmondisten zijn dat niet. Volgens de theorie is wat gebeurt onmogelijk en zijn de feiten dan ook niet wat ze zijn.

Dat beeld krijg je van Kiely's overzicht van drie decennia ontwikkelingssociologie. Kiely schetst hoe in de jaren zestig de moderniseringstheorie onder vuur kwam te liggen en hoe de dependentschool en diverse vormen van "structureel marxisme" de nieuwe orthodoxie werden. Kiely moet constateren dat die nieuwe paradigma's net zo zeer gebukt gingen onder "evolutionisme", "functionalisme" en "dogmatisme" als de oude zienswijzen, die ze inmiddels naar de mestvaalt der geschiedenis hadden verwezen. Meer nog: de nieuwe scholen leden aan een merkwaardige vorm van feitenblindheid. Volgens de dependentschool kwam alle ellende voort uit afhankelijkheid. De remedie bestond er dan ook in dat landen zelf-voorzienend moesten worden. Dat net die landen die zo goed als buiten het economische wereldsysteem vielen, ook de allerarmsten bleken en bleven, drong nooit helemaal tot de dependente-denkers door. Structureel-marxisten bakten het nog bruiner. Het bestaan van pre-kapitalistische overblijfselen

was functioneel voor het kapitalistische wereldsysteem. Wanneer die overblijfselen verdwenen, was dat al even functioneel voor dat vermaledijdesysteem.

Net dat dogmatische geloof in de onmogelijkheid van reële veranderingen binnen de bestaande verhoudingen zou de nieuwe paradigma's zuur opbreken. Dat de feiten de theorie weerlegden was pech voor die feiten, maar daar kon je mee leven. Dat je er echter politiek steeds minder aankon, bleek voor de tiersmondisten een veel groter probleem. Wat baatte het te militeren in allerhande solidariteitscomités, wat voor zin had het te protesteren tegen het imperialisme, wanneer elke verbetering bij voorbaat door de theorie werd uitgesloten. Het tiersmondisme kwam in een politieke impasse terecht. Een generatie ontwikkelingssociologen haakte af of zocht zijn toevlucht in nog minder perspectief biedende, berusting predikende vormen van postmodernisme. Kiely beschrijft dat proces aan de hand van de Golfoorlog en de Rushdie-affaire. Een generatie tiersmondisten geraakte daar collectief op de dool.

Kiely's boek is de moeite waard. Om verschillende redenen. Vooreerst omdat het een leesbare samenvatting biedt van auteurs die meestal onleesbaar zijn. Kiely probeert in de vaak hoogst krakkemikkige redeneringen van de tiersmondisten logica en structuur te vinden. Voorts is het boek van Kiely de moeite waard als wetenschapsfilosofische gevalstudie. Het boek van Kiely vormt een illustratie van een wetenschappelijke gemeenschap die in crisis verkeert. Feiten en gebeurtenissen kunnen steeds moeilijker in de vertrouwde verklaringen worden ingepast, steeds vaker moeten ad hoc redeneringen worden bedacht om de zaak nog enigszins overeind te houden. Waar die gemeenschap echter niet in slaagt, en zelfs niet aan denkt of kan aan denken, is het paradigma te laten voor wat het is en de hele zaak vanuit een andere invalshoek te bekijken. Dat vereist de bereidheid je hele wereldbeeld in vraag te stellen en dat is slechts weinigen gegund.

Kiely is vernietigend over dependentiedenkers en structurele marxisten. Zijn alternatief: meer van hetzelfde. Meer, maar beter begrepen marxisme. Een marxisme "dat meer aandacht heeft voor de concrete geschiedenis", dat "interdisciplinair" is, dat openstaat voor empirisch werk dat aantoonst dat "phenomenal forms are historically and socially created" (p.80). Dat kan behoorlijk revolutionair klinken als je komt uit de wereld van de Althusser-epigonen Hindess en Hirst, twee leeghoofden die sneller modieuze Franse onzin nawauwelen dan ze die in Parijs kunnen verzinnen. In een klimaat waar werd gedecreteerd dat "the study of history is not only scientifically but also politically valueless" is een pleidooi voor empirie al heelwat. Oog voor andere dingen dan de economische machtsverhoudingen, voor, zeg maar, verschijnselen in de "bovenbouw", is voorlopig nog taboe. Dit soort ontwikkelingssociologie blijft nog wel een tijdje ronddraaien in de impasse waar ze zelf voor verantwoordelijk is.

Patrick Stouthuysen

Lee, R.M. (ed.), *Information technology for the social scientist*, UCL-Press, 1995.

Doel van de verschillende auteurs die aan dit boek meewerkten is aan sociologen duidelijk te maken hoe computers kunnen helpen bij het dagelijks werk. Het is niet

geschreven voor specialisten en deze hebben er dan ook weinig aan. Aan bod komen elementaire zaken als tekstverwerking en statistische analyse maar ook nieuwere hulpmiddelen als het on-line opzoeken van referenties en teksten en het gebruik van expert-systemen om kwalitatieve data te ontsluiten of om micro-sociologische simulaties uit te voeren.

Het boek is zeer verhelderend voor de leek en het is dan ook te hopen dat het niet enkel gelezen wordt door de specialist die van mening zal zijn dat de onderwerpen niet diep genoeg uitgewerkt zijn.

Koen Pelleriaux

Mestrovic, Stjepan G., *The Coming Fin de Siècle. An Application of Durkheims Sociology to Modernity and Postmodernism*. London/New York: Routledge, 1992 (paperback), 232 pp.

Het debat over het (post)modernisme woekert al enkele decennia in het filosofische en sociaal-wetenschappelijke landschap. Met het verschijnen van *La Condition Post-moderne* in 1979 van de franse filosoof Jean-François Lyotard is de discussie in een stroomversnelling geraakt. Nadien hebben in hoog tempo vele studies het licht gezien die de crisis in het moderne denken en maatschappelijke verschijnselen als pluralisering, globalisering en individualisering tot uitgangspunt namen. Het enkele jaren geleden verschenen *The Coming Fin de Siècle* van de Amerikaanse socioloog Mestrovic neemt in deze discussies een geheel eigen plaats in. Aan de hand van een contextuele herlezing van het werk van Durkheim, wijst Mestrovic op de relevantie van Durkheims gedachtengoed voor het huidige (post)modernisme debat. De context wordt gevormd door een vergelijking tussen de periode 1880-1900 en de huidige *fin de siècle*.

Mestrovic opent met een wijsd panorama van hedendaagse verschijnselen; van de films van David Lynch tot de val van de Berlijnse Muur, van de Europese eenwording tot de opkomst van de milieubeweging. Hij wijst hierbij op een grote hoeveelheid overeenkomsten met verschijnselen die in de vorige *fin de siècle* een prominente rol speelden. Honderd jaar geleden was syfilis de gevreesde en ongeneesbare geslachtsziekte, vandaag de dag is dat AIDS. Destijds verscheen Maria in Parijs en Fatima, nu gebeurt dit in Medjugorje (voormalig Joegoslavië). De eind negentiende eeuwse decadentie en haar vertegenwoordiger: de dandy, vindt haar hedendaagse pendant in een ongebreideld consumentisme met de postmoderne Yup als haar representant. Deze overeenkomsten en gelijkenissen vormen het raamwerk van Mestrovics betoog. De grote nadruk op het verstand (rationaliteit) ten opzichte van het hart (irrationaliteit), wordt door Mestrovic gezien als kenmerkend voor het moderne denken in de huidige *fin de siècle*. Deze tegenstelling tussen het verstand en het hart dient als de rode draad in het boek. In het betoog zijn drie lijnen te onderscheiden: (i) de invloed van de *fin de siècle* op het werk van Durkheim, (ii) een felle kritiek op het postmodernisme, en (iii) een alternatief voor het rationalistische Verlichtingsprogramma. Hoewel deze drie lijnen continu in elkaar overvloeien, zal ik ze hieronder apart beschouwen.

In tegenstelling tot de gangbare opvattingen over Durkheim als intellectueel schatplichtig aan Saint Simon en Auguste Comte, benadrukt Mestrovic de invloed van de duitse Romantiek op Durkheim. Er worden enkele hoofdstukken besteed aan het uiteenzetten van deze invloed, waarbij vooral aandacht wordt besteed aan Durkheims tijdgenoten, waaronder Simmel, T.S. Eliot en Bergson, en invloedrijke voorgangers zoals Schopenhauer en Baudelaire. Durkheim werd met name beïnvloed door Schopenhauers idee dat mensen hun gedrag pas rationaliseren nadat zij in eerste instantie hun wensen en verlangens najagen. Het onbewuste handelen krijgt hiermee het primaat ten opzichte van het rationele en bewuste handelen. Durkheims werk over de elementaire vormen van het religieuze leven wordt nu begrijpelijk vanuit zijn interesse en zijn onderschrijving van het belang van gevoel en passie. Mestrovic wijst hiermee tevens op de foutieve interpretatie van het begrip anomie door Parsons en Merton. Het gaat Durkheim niet om het eenzijdig veroordelen van anomie als ondermijning van het samenleven, maar juist om de noodzakelijke en delicate balans tussen de basale, irrationele drijfveren van het individu aan de ene kant en zijn aanpassing aan het collectief aan de andere kant. Durkheim komt door deze contextuele herlezing naar voren als een zeer genuanceerd denker, die gespeend is van elke conservatieve of nostalgische hang naar 'de goede oude tijd'. Durkheims interesse in het vraagstuk van de moraliteit is zo eveneens te begrijpen als het zoeken naar een balans tussen individuele vrijheid en noodzakelijke sociale controle om deze vrijheid te betuigen. Een sterke staat vormt volgens hem de waarborg voor zowel maatschappelijke cohesie als voor individuele ontplooiing.

Durkheims aanzet tot het ontwikkelen van een moraalessociologie is voor Mestrovic een aanknopingspunt om een substantieel deel van het postmoderne gedachtegoed aan een kritische beschouwing te onderwerpen. "Contemporary social scientists are trained to be cynics who search for falsehood, not truth. Not surprisingly, and in a typically postmodern fashion, many scientists follow Popper from the hours of nine to five and turn to fundamentalist, religious beliefs after work to satisfy their need for faith. Postmodernism allows one to live in such a contradiction. My intentions are to critique this monstrous, postmodernist version of science, not to succumb to scientism." (p. 19). In de afgelopen jaren is er toenemende belangstelling voor het werk van Immanuel Kant, zowel aan de zijde van de 'modernen' (o.a. Habermas) als aan de zijde van de 'postmodernen' (o.a. Lyotard), waarbij met name de mogelijkheid tot een rationele fundering van de moraal centraal staat. Voor Kant ligt plicht aan de basis van onze moraliteit. Volgens Mestrovic zit precies hier de 'fout' die binnen het (post)moderne denken gemaakt wordt. Aan de hand van de kritiek van Schopenhauer op Kant illustreert Mestrovic dat niet plicht aan de basis van de moraliteit ligt, maar daarentegen mededogen en rechtvaardigheid. Deze twee begrippen vinden hun oorsprong in het hart en niet in het verstand, aldus Schopenhauer. Door de nadruk op en gebruik van het kantiaanse begrippenapparaat vergeten vele postmodernisten om ruimte voor het hart, oftewel liefde, mededogen en gevoel, te scheppen. Het postmodernisme blijkt derhalve in vele opzichten niet nieuw, sterker nog het is veelal een extreem doorgevoerd modernisme. Hierdoor onderschrijven vele postmodernisten impliciet eigenlijk hetgeen ze expliciet afwijzen: grote verhalen.

Middels deze kritiek op het postmodernisme zijn we aangeland bij de derde lijn in het betoog: het formuleren van een alternatief voor het rationele Verlichtingsprogramma.

Mestrovic betreurt het dat denkers als Durkheim, Simmel, Marx en Tönnies veelal worden beschouwd als irrelevante relikwieën uit een ver verleden, die voor een hedendaagse maatschappij-analyse van weinig waarde meer zijn. In zijn opinie kunnen de 'klassieken' ons echter nog steeds veel inzicht verschaffen in allerlei maatschappelijke fenomenen. In de geest van Durkheim pleit hij derhalve voor een herwaardering van het irrationele in de mens. Als we de aandacht naar deze door het moderne denken vergeten kant van de mens verleggen, komen hedendaagse uitingen van 'irrationaliteit', zoals bijvoorbeeld Mariaverschijningen, 'New Age' bewegingen en nationalisme, in een minder negatief licht te staan. Hiermee kan een eerste stap gezet worden in de richting van een vorm van begrip die mededogen en gevoel niet bij voorbaat afdoet als irrationeel en dus inferieur. Mestrovic noemt zijn alternatief een vorm van liberalisme dat uitgaat van irrationaliteit als kern. "My book is an attempt to explicate this alternative, to argue that if the next millennium is to grant more rights and dignity to individuals, the weak, and the powerless, this will occur not from cognitive development but from a development of compassion". (p.xi).

Mestrovics boek toont op sublieme wijze aan dat een heldere analyse en een gepassioneerde vertoog elkaar geenszins behoeven uit te sluiten. Er zijn natuurlijk wel enkele kanttekeningen te plaatsen bij zijn werk. Het belangrijkste punt van kritiek betreft Mestrovics nogal eenzijdige voorstelling van het postmoderne denken. Hoewel dit ook te wijten is aan de onoverzichtelijkheid van het postmodernisme zelf, zijn denkers als Foucault (eigenlijk post-structuralist), Lyotard en Derrida wel degelijk op zoek naar vormen van begrip die verder gaan dan het verstand alleen.

Het boek van Mestrovic verdient een groot lezerspubliek. Het biedt een schat aan nieuwe inzichten voor de discussies over het (post)modernisme, en het is tevens op heldere en meeslepende wijze geschreven. Mestrovic biedt een aantrekkelijk alternatief voor de hedendaagse monopoliepositie die het werk van Kant inneemt in de discussies over (post)moderniteit. Daarnaast rekent hij af met een aantal door Parsons en Merton verspreide vooroordelen over Durkheim, als ware hij een eenzijdige en conservatieve positivist. Gelukkig blijft het niet bij een theoretisch betoog in de lijn van veel werken over ideeëngeschiedenis, maar gaat Mestrovic met behulp van Durkheims aanzetten tot een moraalessociologie op zoek naar alternatieven voor de huidige crisis in de sociale wetenschappen. Of hij hier in slaagt is aan de lezer, maar zijn inzet verdient alle lof.

Bram Peper

Polhuis, At, *Lotgenoten Bondgenoten? Mogelijkheden van coalitievorming in oude stadswijken; een bijdrage vanuit de kerk*, Boekencentrum, Zoetermeer, 1994, 364 pp.

Het boek wil een antwoord bieden op de vraag of autochtonen en allochtonen in oude stadswijken tot samenwerking kunnen komen. Kan de kerk hier ook een partner zijn? In dit doctoraal proefschrift werd Rotterdam als case-studie genomen. De Marokkaanse gemeenschap in de Crooswijk was het onderzoeksobject. De Rotterdammers uit de wijk wilden een verkrotting en verpaupering tegengaan van hun woonkern. Het gevraagde spreidingbeleid liep op niets uit. Beide emancipatie-bewegingen hadden

eenzelfde doel: het herwaarderen van hun woonwijk. In een derde deel wordt het aandeel en de mogelijke rol besproken van een kerkgemeenschap (in dit geval de Nederlandse Hervormde Kerk). Het woord coalitievorming in de titel kan misleidend werken: het werk handelt in hoofdzaak niet over gemeentepolitiek, maar over een sociologische analyse van groepen in een stadswijk. Het derde deel over de rol van de kerkgemeenschap verlangt een voorkennis van kerkelijke geschriften. Dat het boek het resultaat is van een doctoraal proefschrift laat zich gevoelen in het woordgebruik. Het is niet geschreven voor een breder publiek.

Jo Buelens

Van Haegendoren, Mieke, *Werken in de welvaartsstaat. Inleiding tot de arbeidssociologie*, Acco, Leuven/Antwerpen, 1993, 179 pp.

Helaas moet ik zeggen dat er niet veel klopt in dit boek. De ondertitel luidt: "Inleiding tot de arbeidssociologie", maar dat is het niet, want daarvoor ontbreken er teveel arbeidssociologische inzichten, auteurs en begrippen. "De vraag naar arbeid is groter dan het aanbod" (p. 18): was het maar waar! Het aantal bestaansminimumtrekkers is de laatste jaren gestegen, niet gedaald, zoals het boek beweert (p. 19). "Armen hebben een gat in hun hand" (p. 20): er wordt niet aangegeven waar die denigrerende uitspraak op berust. Dat armen nergens bijhoren wordt in de literatuur niet "nieuwe armoede" genoemd, maar "sociale uitsluiting" (p. 21). Een definitie van arbeid is volgens de auteur niet te geven maar desondanks wordt er een gegeven die erg onvolledig is en vele bezigheden uitsluit die heel wat mensen wel degelijk als arbeid beschouwen, zoals huishoudelijk werk en vrijwilligerswerk (p. 24): "(Arbeid is) een activiteit die mensen verrichten om in hun levensonderhoud te voorzien en die met veel strijd gepaard gaat" (J. von Grumbkow, Open Universiteit, Nederland). En die "strijd" zit me ook niet lekker, want daarover zwijgt het boek in alle talen. Ook de definitie van Mingione op p. 27 is wat dat betreft onvolledig. In tegenstelling tot wat het boek beweert is er aan het einde van de jaren '80 een heropleving in de economie geweest (p. 100). De indeling van de arbeidsmarkt in een viertal segmenten (p. 49) klopt niet met de driedeling die op p. 105 wordt genoemd. Vele definities en citaten zijn letterlijk opgenomen zonder bronvermelding. Een greep: de samenvatting van de geschiedenis van de arbeid (p. 24), de definitie van beroep (p. 66) en van functie (p. 67). Het vrouwen thema wordt op de achterflap aangekondigd, maar niet systematisch of zelfs eerder foutief uitgewerkt. Zoals zoveel in dit werk, maar het is opvallend bij de voorzitter van de Vrouwenraad. Voorbeeld: bij begeleidingsmaatregelen zoals Jobclubs en Weerwerk zijn niet vrouwen als dusdanig risicogroep, maar laaggeschoolden.

Wie in het domein 'arbeidssociologie' wil worden ingewijd, heeft eigenlijk niet veel aan dit boek. Theoretische aanzetten ontbreken (zoals Taylorisme, Fordisme, sociotechniek, het "Einde van de arbeidsdeling"), belangrijke auteurs worden niet of nauwelijks behandeld (Achterhuis, Illich, Gorz), grote stukken zijn samengevat uit andere werken, waarbij veel secundair materiaal is gebruikt, centrale thema's niet uitgewerkt (bijvoorbeeld één nietszeggend zinnetje over medezeggenschap, p. 85). Het lijkt of alles in losse stukken bijeen geharkt is, zonder veel samenhang of visie.

Een van de oorzaken van dit alles lijkt mij het verschijnsel "cursusnota" te zijn, dat aan Vlaamse universiteiten wijd verbreid is. Als de prof geen nota's aan de studenten geeft, is hij of zij geen goede lesgever. Om de lessen te kunnen geven en de cursusnota's te kunnen opstellen, wordt door vele lesgevers leentjebuur gespeeld bij de meer illustere collega's of bij niet zo bekend didactisch materiaal, zoals dat van de Open Universiteit. Refereerwetenschap, "van collega A tot collega Z", met of zonder precieze referenties, komt aan de beste universiteiten voor. Maar het wordt plagiaat als een uitgever als Acco, die goed ingevoerd is in academische kring, bij de prof aanklopt om zijn of haar "nota's" te mogen publiceren en de prof daar toestemming voor geeft, zonder nog eens goed na te kijken waar hij of zij de wijsheid vandaan gehaald heeft. Men denkt er al gauw niet meer bij na dat men leentjebuur gespeeld heeft als men enige tijd een cursus heeft moeten geven. Men heeft zich de begrippen en inzichten dan volledig "eigen" gemaakt. Ik denk dat het bij Mieke Van Haegendoren zo gegaan is. Alles begrijpen is (bijna) alles vergeven.

Albert Mok

Van Hulst, Hans & Bos, Jeanette, *Pan I Respet. Criminaliteit van geïmmigreerde Curaçaose jongeren*, Utrecht (Onderzoeksbureau OKU), 1993, 213 pp.

Pan I Respet (Brood en Respect) is het verslag van een onderzoek in opdracht van het ministerie van Justitie naar de criminaliteit van geïmmigreerde Curaçaose jongeren van 12 t/m 24 jaar in de politieregio's Amstelland, Rijnmond en Noord-Brabant West. Voor een beeld van de omvang, ontwikkeling en aard van de criminaliteit is gebruik gemaakt van politiecijfers (over 1989 t/m 1991) die zijn ontleend aan de Herkenningdiensten van de politie. Er wordt vergeleken met Nederlandse, Surinaamse, Turkse, Marokkaanse en 'overige' jongeren.

Voor de achtergronden van de Curaçaose jongeren werden Justitiële Persoonsdossiers bestudeerd en zijn gesprekken gevoerd bij de Jeugd- en Zedenpolitie en bij justitiële instellingen, als de Raad voor de Kinderbescherming, de Reclassering e.d..

Aldus wordt aandacht besteed aan de sociaal-economische, culturele en ideologische verhoudingen waarbinnen de jongeren in Curaçao opgroeiden, de gezins- en pedagogische verhoudingen waar zij mee te maken hadden en processen van marginalisering zowel in Curaçao als in Nederland. Het rapport bevat een aantal uitgangspunten en aanbevelingen voor (nader) onderzoek en beleid.

Het is een vrij klassiek criminologisch onderzoek waar de criminaliteit van de Curaçaose jongeren (zowel de jongens als de meisjes kennen hoger crimineel gedrag o.m. diefstallen (met en zonder geweld), misdrijf tegen het leven, verboden wapenbezit (afpersingen en zedenmisdrijven) in het breder maatschappelijk kader ingebed wordt. Naar de achtergronden wordt er dus met zorg gepeild. Maar het verband tussen deze achtergronden en het crimineel gedrag van deze concrete jongeren wordt niet hard gemaakt. Het wordt met enige brio geponeerd, maar het overtuigt niet. Bij afwezigheid van een controlegroep, kan de sociaal-deterministische benadering van de criminaliteit ook niet weerlegd worden. Het bewijs blijven we dan ook missen.

A. Martens

Walgrave, Stefaan, *Nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen*, Departement Sociologie KULeuven, Leuven, 1994.

Het concept "nieuwe sociale bewegingen" is een modebegrip geworden in de sociale wetenschappen. Toch was er in Vlaanderen tot voor kort weinig systematisch empirisch onderzoek naar verricht. Wie zich in het verleden met kennis van zaken over het onderwerp wou uitspreken, diende tientallen artikels met verschillende invalshoeken over de verschillende bewegingen bij elkaar te sprokkelen. De voornaamste verdienste van het boek van Stefaan Walgrave ligt dan ook in het verschaffen van een rijk empirisch overzicht in de historiek, de organisatiestructuur en de ideologie van de drie belangrijkste nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen.

Vooraleer de milieubeweging, de derde wereldbeweging en de vredesbeweging in aparte hoofdstukken onder de loupe worden genomen, schetst Walgrave de opkomst van de nieuwe sociale bewegingen in Vlaanderen van 1965 tot nu. Opvallend in deze beschrijving, die getypeerd wordt in termen van protestgolven, is de vaststelling dat in Vlaanderen enkel die nieuwe sociale bewegingen zich hebben kunnen ontwikkelen, die konden rekenen op de steun van de traditionele sociale bewegingen, vooral uit de katholieke zuil.

De auteur gaat eveneens na in welke mate er een samenhang bestaat tussen de verschillende Vlaamse nieuwe sociale bewegingen. Deze samenhang is volgens Walgrave reëel, zowel op het niveau van de onderlinge contacten en personeels-overlappingsen, als op het niveau van de gemeenschappelijke waarden. Vervolgens poogt hij dit gemeenschappelijk ideologisch en organisatorisch karakter te vatten in een ideaaltypische omschrijving van nieuwe sociale bewegingen. De ideologie benadrukt vooral autonomie, anti-economisme, gelijkheid en inspraak. De organisatiestructuur reflecteert deze ideologie met de voorkeur voor basisdemocratische, lokaal ingebedde organisaties en de grote invloed van losse, niet-georganiseerde actoren in de collectieve actie. Tenslotte worden de drie bewegingen op dit ideaaltypen afgezet en wordt nagegaan hoe nieuw die zogenaamd nieuwe sociale bewegingen wel zijn.

Anton Derks